

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Стаття присвячена обґрунтуванню методологічних засад щодо вдосконалення процесу професійної підготовки військових фахівців на засадах компетентнісного підходу. У статті проаналізовано та диференційовано сутність понять “компетенція” та “компетентність”, що виступають ключовими елементами компетентнісного підходу. Визначено принципи, функції та шляхи реалізації компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки слухачів ВВНЗ.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, професійна підготовка, військовий фахівець, військова освіта.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення до України, як учасника євроінтеграційних процесів, висуваються нові вимоги щодо рівня підготовки офіцерів Збройних Сил. За таких умов, виникає необхідність у підготовці компетентного військового фахівця, який буде здатний застосовувати свої знання, вміння, навички та власний професійний досвід під час виконання поставлених завдань. Такого результату можна досягти через використання у процесі професійної підготовки компетентнісного підходу.

Проблема вдосконалення процесу навчання з використанням компетентнісного підходу розглядається в роботах багатьох науковців [1, 2, 3, 4, 15]. Вони зазначають, що компетентнісний підхід в освітній галузі охоплює різні компоненти: естетичні, морально-етичні, мотиваційні, гуманістичні тощо, які спрямовані на творчість, виконання, результат [3]. Ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості та який результат необхідний сучасному суспільству. Формування компетентності офіцера на сьогоднішній день є однією із актуальних проблем військової освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через протиріччя між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю вирішити цю проблему традиційним шляхом.

Відповідно до вищезазначеного **метою** статті є обґрунтування методологічних засад щодо вдосконалення процесу професійної підготовки військових фахівців на засадах компетентнісного підходу. Відповідно до мети можна визначити такі **завдання**: 1. Обґрунтувати сутність і мету компетентнісного підходу як методологічної основи професійної підготовки військових фахівців. 2. Розглянути шляхи реалізації компетентнісного підходу під час професійної підготовки військових фахівців.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади, що розкривають сутність поняття компетентнісного підходу на рівні вищої школи, висвітлюються у низці публікацій науковців (В.А. Болотов, А.О. Вітченко, І.А. Зимня, О.В. Овчарук, В.І. Осьодло, О.І. Пометун, О.Л. Савченко, А.В. Хуторський, В.В. Ягупов та ін.). На підставі аналізу педагогічної літератури можна стверджувати, що компетентнісний підхід має на меті забезпечення такого результату навчання,

який буде відповідати сучасним вимогам суспільства. Компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі освіти: здатність до навчання, самовизначення (самодетермінація), самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності.

Ключовими поняттями компетентнісного підходу є компетентність та компетенції. Велика кількість робіт присвячена визначенню понять “компетенція” та “компетентність”. Компетенції – це інтеграційна цілісність знань, умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність, здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність. Оскільки реалізація компетенції відбувається в процесі виконання різноманітних видів діяльності для вирішення теоретичних і практичних задач, то в структуру компетенції, крім діяльнісних (процедурних) знань, умінь і навичок, входять також мотиваційна та емоційно-вольова сфери. Важливим компонентом компетенції є досвід – інтеграція в єдине ціле засвоєних людиною окремих дій, способів і прийомів розв’язування задач [1]. У свою чергу, компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності, і включає особисте ставлення до предмету та продукту діяльності. Компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, вміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв’язувати проблеми та завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності. “Компетентність” є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості; компетентним можна стати опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності [1].

Визначення поняття “компетентність” в науковій літературі є неоднозначним. Для того, щоб визначити суть “компетентності” потрібно спочатку звернутися до довідкової літератури. Термін “компетентність” означає “поінформованість”, “обізнаність” [6]. У “Новому тлумачному словнику української мови” “компетентність” визначається наступним чином: 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; 2) який має певні повноваження; повноправний [7]. Слід зазначити, що у “Словнику професійної освіти” С.У. Гончаренка, компетентність тлумачиться як сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” [8]. Компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загально предметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретно життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану [9]. Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це проявлені ним на практиці прагнення та здатності реалізувати свій потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній та соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення. Можна виділити в структурі компетентності п’ять аспектів: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смысловий, емоційно-вольову регуляцію процесу та результату прояву [10].

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення сутності поняття “компетентність”, ми дійшли висновку, що найкраще розкриває це поняття М.С. Головань, який зазначає, що “компетентність” – це ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність згідно вимогам робочого місця; володіння знаннями, уміннями і здібностями, необхідними для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості в частині рішення професійних проблем; розвинена співпраця з колегами і професійним міжособистісним середовищем; інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасному виробничому середовищі; здатність робити що-небудь добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки; швидкою, гнучкою і адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища [1]. Учений також зазначає, що компетентність є своєрідним „вузловим” поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі когнітивну та діяльну складові; по-друге, в понятті компетентності закладено інтерпретацію змісту освіти, сформованого „від результату”; по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер діяльності. Компетентність – інтегрований результат освіти, що, на відміну від функціональної грамотності, дозволяє розв’язувати цілий клас задач; на відміну від навички є усвідомленою (передбачає етап визначення мети); на відміну від уміння є здатною до перенесення (пов’язана з цілим класом предметів впливу), удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими знаннями, вміннями, навичками; через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання існує у формі діяльності, а не інформації про неї. Крім того, компетентність співвіднесена з ціннісними та смисловими характеристиками особи, має практико-орієнтовану спрямованість [1].

Поняття “компетенція” визначається словником як “коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі” [7]. Запропоноване в європейському проекті TUNING поняття компетенцій включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід’ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті). Поняття “компетенція” включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (результати освіти, знання, вміння, систему ціннісних орієнтацій). У формуванні компетенції вирішальну роль відіграє не тільки зміст освіти, але також і освітнє середовище вищих навчальних закладів, організація освітнього процесу, освітні технології, включаючи самостійну роботу слухачів (курсантів) [11].

Єврокомісія виділяє вісім ключових компетенцій, якими повинен володіти кожний фахівець: компетенція в галузі рідної мови; компетенція в сфері іноземних мов; математична та фундаментальна природничо-наукова та технічна компетенції; комп’ютерна компетенція; навчальна компетенція;

міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетенції, а також громадянська компетенція; компетенція підприємництва; культурна компетенція [12]. Ці компетенції підтримуються певними здатностями, до яких зараховуються у всіх життєвих областях такі необхідні аспекти, як критичне мислення, креативність, “європейський вимір” і активна життєва позиція.

Проблема сучасної військової освіти полягає в тому, що можна добре володіти набором технічних знань, компетенцій, але мати труднощі під час застосування цих знань для вирішення конкретних життєвих задач або ситуацій. Вирішення такої проблеми полягає у проведенні інтегрованих занять, під час яких формуються цілісно-сміслові, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудові, загальнокультурні ключові компетенції [13].

Компетентнісний підхід дозволяє задіяти суб'єктність, досвід слухача (курсанта), що охоплює ті складові якості освіти, які лише декларувались, а насправді не виступали об'єктом контролю. Тобто компетентнісно-орієнтована освіта логічно впливає з попереднього етапу освоєння особистісно орієнтованого, діяльнісного базису, який водночас підсилює результативний компонент, наповнює мету, зміст, процес, мотивацію, результати реалістичним смыслом, орієнтованим на необхідну компетентність слухача (курсанта) як інтегроване відображення рівня його освіченості, оскільки принципи компетентнісного підходу полягають у відповідності навчального результату компетенціям; збалансуванні інтересів усіх суб'єктів освітнього процесу на основі професійних стандартів; професійній спрямованості навчання; фундаменталізації освіти завдяки формуванню ключових компетенцій; кредиті як економіко-нормативному елементі розробки освітньо-професійної програми; модуляризації в якості організаційної технології реалізації освітньо-професійної програми; цілепокладанні як основи проектування компетенцій; варіативності як передумови формування бачення майбутніх контекстів; оптимальному поєднанні теоретичної та практичної складових навчання; міжпредметності; опорі студента на власний соціальний контекстуальний досвід; студентоцентричності; навчанні для невизначеного майбутнього та у навчанні упродовж життя [2, 14]. У свою чергу, функції компетентнісного підходу ми виділяємо такі: методологічно-регулятивну; концептуально-теоретичну; практико-орієнтовану; гуманітарну, або особистісно-розвивальну: когнітивну, операційно-діяльну, мотиваційно-ціннісну, аутопсихологічну; моделювально-прогностичну; адаптативну; орієнтувальну; проектно-технологічну; критерійно-оцінювальну; координаційну та інтеграційну [14].

Таким чином, згідно з компетентнісним підходом рівень освіченості визначається здатністю вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але акцентує увагу на здатності використовувати ці знання. За такого підходу освітні парадигми описуються у термінах, що відображають нові можливості студентів, зростання їх особистісного потенціалу.

Висновки. Теоретичний аналіз порушеної наукової проблеми дає підстави для таких висновків. Сутність компетентнісного підходу полягає у формуванні певних компетентностей шляхом набуття під час навчання суми компетенцій, які є комбінацією характеристик (що відносяться до знань і їх застосування,

вмінь, навичок, здібностей, цінностей і особистих якостей) і дозволяють забезпечити виконання професійних обов'язків на високому рівні. Важливим аспектом цього процесу є удосконалення відповідних навчальних планів і програм з урахуванням формування професійних компетентностей, які є актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства.

Компетентнісний підхід може виступати способом досягнення нової якості освіти. Він не зменшує традиційного значення набутих у процесі навчання знань, умінь і навичок, а навпаки – відкриває перспективи підвищення якості підготовки військових фахівців на основі ідеї самоцінності особистості та системно-орієнтованих підходів шляхом конкретизації навчальних цілей, альтернативної організації, активізації і технологічної модернізації навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Головань М.* Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах / Микола Головань // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця. Матеріали III міжвузівської наук.-практ. конференції. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. – С. 21–23.

2. *Бібік Н.М.* Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Під загальною редакцією О.В. Овчарука – К.: К.І.С., 2004. – С. 47–52.

3. *Овчарук О.В.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2003. – С. 57–81.

4. *Витченко А.А.* Теоретические аспекты подготовки преподавателя высшей школы на основе компетентностного подхода / А.А. Витченко, В.И. Осёдло // Сборник материалов Международной конференции [“Модернизация непрерывной практики и внедрение механизмов организации в системе высшего педагогического образования”], (июль 2013 г.) / Республика Армения / Армянский госуд. педагогический университет им. Х. Абовяна. – Ереван: АГПУ им. Х. Абовяна, 2013. – С. 307–313.

5. *Пометун О.І.* Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / О.І. Пометун. - К.: К.І.С., 2004. – С. 66–72.

6. Словник іншомовних слів / [уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута]. – К.: Наук. Думка, 2000. – С. 282.

7. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А – К/ Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – Київ, Вид-во “АКОНІТ”, 2006. – С. 926.

8. Професійна освіта: Словник: [навч. посібник] / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Никало. – К.: Вища школа, 2000. – С. 149.

9. *Родигіна І.В.* Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. – Х.: Вид. група “Основа”, 2005, – С. 96.

10. *Татур Ю.Г.* Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.

11. <http://www/let.rug.nl/TuningProjekt/index.htm>

12. Комплекс нормативних документів щодо розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / [уклад. Левківський К.М., Гуло В.Л. та ін.]. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2009.

13. Хуторской А.В. Ключ вне компетнеции как компонент личностно-ориентировочной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Учебник в обновляющейся школе. Сборник научных трудов. – М.: ИОСО РАО, 2002. – С. 135–157.

14. Малик Г. Застосування методу моделювання у реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього документознавця / Г. Малик. – К.: Вища школа. – 2012. – №. 1 – С. 76.

15. Ягунов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягунов, В.І. Свистун // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Пед., психол. науки та соц. робота. – 2007. – Т.71. – С. 3–19.

В.Д. Галкина
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ВОЕННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Статья посвящена обоснованию методологических основ улучшения процесса профессиональной подготовки военных специалистов на основе компетентностного подхода. В статье проанализировано и дифференцированно сущность понятий “компетенция” и “компетентность”, которые являются ключевыми элементами компетентностного подхода. Определены принципы, функции и пути реализации компетентностного подхода в процессе профессиональной подготовки слушателей высшего военного учебного заведения.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, профессиональная подготовка, военный специалист, военное образование.

V. Galkina
National Defence University of Ukraine named after
I. Cherniakhovskiy

COMPETENCE APPROACH AS METHODOLOGICAL BASIS FOR PROFESSIONAL EDUCATION OF THE MILITARY PERSONNEL

The article deals with reasoning of the methodological basis concerning improvement of the military personnel professional education taking into the consideration the principles of competence approach. The article presents complete analysis of concepts' meanings such as “competence” and “competency”. These concepts are the key elements in the competence approach. The principles, functions and ways of implementation of the competence approach in the process of the professional education of the military students of the higher military educational establishment are outlined.

According to the article the competence approach could be a way to enhance the quality of education. The competence approach reveals the opportunities of improving the quality of the military personnel education playing special attention to the system-oriented approaches. Such result could be achieved by specifying educational objectives, activation and technical modernization of the educational process.

Key words: competence, competency, competence approach, professional education, military personnel, military education.